

SOSYAL BİR SORUN OLARAK TRAFİK **(Kur'ân-Sünnet Bağlamında Bir Yaklaşım)***

Prof. Dr. Saffet KÖSE**

Traffic: as a Social Problem

(An Approach in the Context of the Qur'ân and al-Ahādith)

Order in Traffic is a mirror image of a civilisation. The amount of respect shown for human beings in a country or region may be assessed through its operating traffic. When we look into the mirror in this respect the situation does not look good.

We first need to state that we owe all components of modern traffic, from constructing roads to its machinery, to the progress made in technology since transport has started with machinery and engine power instead of human beings and animal power. Today carriage by land, sea, rail and air continue in order. It can be stated that also religious rules and principles would play an important role in forming traffic rules and their implication even if traffic problem is considered as a modern issue.

The universal principles of the Qur'ân and Sunnah regarding road manners, have a deep and motivating power in order to direct traffic problems of our time. The *Ayat* pointing out that everything should be dealt with its natural rules and the Sunnah prohibiting every damage and considering removal of things that cause people trouble on roads as the lowest level of *Imân*/belief; inclusion of the *Qur'ân* and *Hadith* for breaching or neglecting traffic rules aiming to protect life and goods safety, in *fesâd* concept, due to chaos and disorder caused by their disregard; description of the Prophet for making and leaving water resources, roads and resting areas open for public, dirty (stopover and picnic areas, park etc.,) as conducive to curse;

Order of the Prophet for giving the rights of the road and his explanation

---

* 12-16 Ekim 2009 tarihlerinde Diyanet İşleri Başkanlığınca Ankara'da düzenlenen Din Şurasına ve 06-08 Mayıs 2010 tarihlerinde Ankara'da EGM Trafik Hizmetleri Başkanlığı ile Polis Akademisi Başkanlığınca tertip edilen Karayolu Trafik Güvenliği Sempozyumuna sunulan tebliğin gözden geçirilmiş şeklidir.

** Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı / e-mail: saffetkose@selcuk.edu.tr

of those rights in detail; warning of the *Qur'ān* for people to abstain from unspoiled and unconventional manners while travelling on roads; disallowing attitudes by the *Qur'an* and *Sunnah* conducive to sound and environmental pollution; in addition to the *Ahādith* ordering vehicle owners to consciously treat with trust passengers and goods carried in their transports, the principle including to breach traffic rules as rightful due and nobody can forgive the person disregarding rights due except the people whose rights are infringed, has got deep influence in order to establish traffic awareness.

The issues mentioned in this paper have been studied in detail.

Giriş

Trafik düzeni bir medeniyetin dışarıdan görünüşüdür/aynasıdır. Bir ülkede veya bölgede insanın ne kadar saygıya değer olduğunu trafiğin işle-yişiyle ölçmek mümkündür. Bu açıdan aynaya baktığımızda ülkemiz açısından görüntü hiç de iç açıcı gözükmemektedir (<http://www.trafik.gov.tr/>). Resmi verilere göre (Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı istatistikleri) trafik kazalarında binlerce insanımızı kaybetmiş bulunuyoruz. Öyle ki bu sayı 1980-2008 yılları arası dikkate alınırsa yıllık olarak 4.000'in altına asla düşmemiştir. Hatta öyle yıllar olmuştur ki bu sayı 7.000'i geçmiştir. Mesela 1986'da 92.625 kazada 7315, 1987'de 110.207 kazada 7530 kişi ölmüştür. Türkiye'de son 10 yılda meydana gelen trafik kazalarında 50 binden fazla kişinin öldüğü, bir milyonun üzerinde insanın da yaralandığı ya da sakat kaldığı sağlam bir veri olarak karşımızda durmaktadır. Maddi hasar ve kayıtlara geçmemiş kaybedilen insan sayısı da dikkate alınırsa meselenin daha vahim boyutlarda olduğu görülecektir.

Maalesef ülkemizin trafik kazalarında dünya üçüncüsü olduğu ve ölüm sebepleri arasında trafik kazalarının üçüncü sırada yer aldığı acı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Bu kadar çabaya rağmen sadece geçen yıl (2008) 929.304 kaza olmuş ve 4228 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 183.841 kişi ise yaralanmıştır. Bu bilgi, sorunun hala ciddi biçimde devam ettiğini göstermektedir. Dünyada ise trafik kazalarında ölen insan sayısı yıllık olarak 1.250.000 civarındadır ki bu çok ciddi bir rakamdır.

Ülkemizde trafik kazalarının sebepleri arasında % 95'in üzerinde bir oranla sürücü hataları ilk sırada yer almaktadır. Aşırı hız yapma, yorgun, dalgın, uykusuz ve alkollü araç kullanımı, öfke ve sabırsızlık, kuralları ihmal ve benzeri hatalar belirleyici rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra yayaların dikkatsizliği, yetersiz yollar, bakımsız araçlar da kazalara sebep olan etkenler arasındadır.

I-DİN VE TRAFİK

Seyrü seferin insan / hayvan gücü yerine makine ve motor kuvvetine taşındığı günden itibaren yol yapımından araçlarına varıncaya kadar modern trafiğin bütün unsurlarını tamamen teknolojik gelişmelere borçlu olduğumuzu öncelikle ifade etmeliyiz. Bu gün kara, deniz, hava ve demir yolu ulaşımı bir düzen içinde devam etmektedir. Bu açıdan yaşadığımız boyutlarıyla trafik sorununu modern bir problem olarak kabul etmemiz gerekir. Bu durumda öncelikle trafik kurallarının oluşturulması ve uygulanmasında dini ilke ve kurallar ne kadar rol oynayabilir? sorusuna makul bir temel bulmamız gerekirse şuradan başlamamız uygun olur. İslâm'ın iki temel kaynağı Kur'ân ve Sünnet insan-Allâh, insan-insan ve insan-alem ilişkilerini bazen ayrıntılı hükümlerle bazen de temel ilkeler vazederek buradan içtihat yoluyla elde edilecek hükümlerle düzenleme yoluna gitmiştir. Her iki belirleme biçimi de işin doğası gereğidir. Hükümlerinin ayrıntılı belirlendiği konular kendilerindeki maslahatın sabit olması, ilkeler şeklinde gelenler ise zaman ve mekânı aşacak dinamizmin sağlanması amacına yöneliktir. Bu husus İslâm'ın süreklilik ve evrensellik özelliğinin zaruri sonucudur. Trafik hususunda ise hem ayrıntı hem de ilkelerden oluşan yelpazede tabii hükümlerin ve esasların bulunduğunu belirtmemiz gerekir.

II-TRAFİĞİN İŞLEYİŞİ İLE İLGİLİ TEMEL ESASLAR

A- Teknoloji, Kevnî Âyetlerin Maddeye Uygulanmasından Doğmuştur; Eziyet Amacıyla Kullanılamaz

Kur'ân-ı Kerîm, evrendeki mükemmel denge ve düzene işaret ederek insanlardan bu bilinçli tasarımın araştırılmasını talep etmiştir. Klasik literatürde *kevnî ayetler* denilen evrendeki düzenin incelenmesi, sebep-sonuç ilişkilerinin tespiti edilmesi, bu yöndeki İlâhî kanunların keşfedilmesi Allâh'a götüreceği yollardan birisidir. Bir çok ayette bu noktaya vurgu vardır.¹ Kur'ân-ı Kerîm insana bu gerçekleri görebilecek idrak kabiliyetleri (*basâir*) verildiğini belirtir.² Bu sebeple, fizik, kimya, matematik, astronomi, tıp gibi konusu madde olan ilimlerle uğraşmak aynen ilâhiyat disiplinleri gibi İslam toplumunda farz-ı kifâye (toplumsal vecibe) kabul edilmiş ve herhangi bir ayırıma tabi tutulmadan aynı değerle ele alınmıştır. Çünkü bunların kanunları da Allâh Te'âlâ tarafından vazedilmiştir. Mesela uçuş kanunları, mühendisliği ilgilendiren kanunlar bizzat Allâh tarafından vazedilmiştir. İnsanın yaptığı sadece bu kanunları keşfedip maddeye uygulamak yani uçak yapıp uçmaktan, sağlam dev katlı binalar, muhteşem makineler yapıp kullanmak-

¹ Mesela bk. Bakara, (2), 164; Yûnus (10), 5, 67; Ra'd (13), 2-4; Enbiyâ' (21), 31-32; Furkân (25), 2; Rûm (30), 20-25; Kamer (54), 49; Rahmân (55), 5-7; Mülk (67), 3-5; Kıyâme (75), 8-9; İnsân (76), 8-10; Tekvîr (81), 1-14; İnfitâr (82), 1-9; İnşikâk (84), 1-5.

² En'âm (6), 104.

tan ibarettir. Bu kanunlar yaratılmasaydı bu sonuçlar elde edilemezdi. Buradan hareketle diyebiliriz ki teknoloji, incelikleri keşfedilebilen ya da sırrı anlaşılabilen, sebep-sonuç ilişkileri çözülebilen kevnî ayetlerin maddeye uygulanışından doğmuştur.

Elde edilen teknolojinin tabii sonucu olarak insan, hayatını kolaylaştıran kanunlar yarattığı, bunları çözebilecek aklî güç ve yetenek verdiği için Allâh'a şükretmek zorundadır. Aksi, küfrân-ı nimettir. İşte bütün bu sebeplerle teknolojiyi nimet olmaktan çıkarıp eziyet haline dönüştürmek, zulüm ve haksızlığa vasıta kılmak küfrân-ı nimettir ve Allâh'ın asla kabul etmediği bir husustur.³ Allâh, kullarına zulmedici olmadığına göre,⁴ koyduğu metafizik ya da fizik kanunlarını insanın menfaatini / maslahatını sağlaması amacıyla vazetmiştir. Yüce Allâh'ın yarattığı ve evrene koyduğu fitrat kanunları keşfedildiğinde zulme / mefsedete vasıta kılınamaz, maddeye uygulandığında yani teknolojiye dönüştürüldüğünde insanlara eziyet edecek şekilde keyfi biçimde kullanılamaz, sadece insanın ve insanlığın salahına kullanılabilir. Çünkü bu kanunlar Allâh'ın rahmân ve rahîm sıfatlarından doğan rahmetin bir tecellisidir. Rahmetin iki unsuru vardır: Nezâket (incelik/ rikkat) ve ihsân (güzellik ve iyilik). Dolayısıyla teknolojinin eziyet, zulüm ve çevreye rahatsızlık verecek şekilde kullanılması onun varoluş amacına aykırılık arz eder. Kara, hava, deniz ve demiryolu taşıtlarının kullanımı buna uygun olmak zorundadır ki trafik kuralları bunu sağlamaktadır. Bu yönü itibariyle trafiği düzenleyen kurallar fitrî/tabîî özelliğe sahiptir. Bu açıdan İslam'ın hâkim olmadığı gelişmiş gayr-ı Müslim ülkelerde belki de Müslümanlara örnek teşkil edecek bir düzen kurulmuş bulunmaktadır. Bu seviyeyi yakalamak hatta geçmek hem insani hem de dini bir vecibedir. O halde bu kuralları kim emrederse emretsin sırf bu sebeple uymak bir zorunluluktur.

B- Her İş Kendi Tabii Kuralına Göre Lâyık-ı Vechiyle Yapılmalıdır

Az önce ifade edildiği üzere trafik kaideleri can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan ve uyulduğunda da büyük ölçüde bunu sağlayan tabii-fitrî kurallardan oluşmaktadır. Bu kurallara uymayı zorunlu kılan biraz da bu özelliğidir. Kur'ân-ı Kerîm'in medeniyetin temeline işaret eden şu ayeti ve bu tür tabii kurallara uymayı emretmektedir:

وَأْتُوا النُّبُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

*"Evlere kapılarından girin. Allâh'ın emir ve yasaklarına karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun. Umulur ki kurtuluşa erersiniz."*⁵

³ Bk. İbrâhim (14), 34.

⁴ Âl-i İmrân (3), 182; Enfâl (8), 51; Hacc (22), 10; Fussilet (41), 46;

⁵ Bakara (2), 189.

Meşhur müfessir Zemahşerî'nin (ö.538/1144) yorumuyla ayet şunu ifade eder: "Her işi kendi tabii kuralına / metoduna göre layık-ı vechiyle yapın. Aksini yapmayın."⁶ Her işin bir münasibi, yöntemi, ona ait tabii kuralı vardır. O da eve kapısından girmektir. Yani kuralını uygulamaktır. Maksada ulaştırır budur. İyilik (birr) de bundan doğar. Onun aksini yapmak işleri tersine götürür. Ebussuûd Efendî'nin (ö.982/1574) ifadesiyle kuraldışıılıkta ('*udûl*) iyilik yoktur.⁷ Bu ayette anlatıldığı üzere zaten evlere kapıdan girilir. Tabii olan budur. Cahiliye Araplarının yaptığı gibi evlere arkadan girmek ve bundan hayır ummak tabii olana aykırılık taşıdığı için hayırlı bir sonuç vermez. Bütün işler böyledir. Belki de bu konuda en çok söz edilecek husus trafik kurallarıdır. Bu tabii-fitrî kurallar bütün dinlerde sağlanması istenen can ve mal emniyetinin teminatıdır. Onlara uymamak ya da görmezden gelmek telafisi mümkün olmayan kayıplara sebep olabilir. Nitekim de olmaktadır. O halde evlere kapılarından girileceği gibi trafiğe girerken de kural ne ise ona göre hareket etmek gerekir. Mesela yola çizgi çekilmesi, oto korkuluk, emniyet şeridi yapılması, trafik işaretleri ve ışıklar yerleştirilmesi, çok şeritli en azından çift gidiş-gelişli yapılması yolun zaruriyyatındandır.

Yol güvenliğinin temini bu bağlamda yoldan eziyet ve zararı kaldıracak tedbirleri almak devletin ilgili otoritesinin görevidir.⁸ Bu konuda yetkili makamın maslahat gereği olan emir ve yasaklarına uymak vecibedir.⁹

C- Trafik Kuralları ve Kul Hakkı

Toplumsal hayat, insanların sürekli olarak haklar ve vazifelerle karşı karşıya geldiği dinamik bir ilişkiler ağının hâkim olduğu süreci ifade eder. Bu ilişkilerin en yoğun ve somut biçimde yaşandığı ortak alanlar vardır. Bunlardan birisi yoldur. Umumî yolların menfaatinde bütün toplum müşterektir.¹⁰ Dolayısıyla yolların kullanımında herkes hak sahibi olduğu kadar belli kurallarla da bağlıdırlar. Böyle bir ortamda sürücülerin, yolcuların, yayaların, yol kenarlarında yer alan mekân sahiplerinin kendileri dışındakilere karşı sorumlulukları vardır. Bu mes'uliyetlerin yerine getirilmemesi dini literatürdeki karşılığıyla kul hakkının ihlali anlamına gelir. Mesela kırmızı ışığı dikkate almayıp seyre devam etmek kendilerine yeşil ışık yanmış olanların hakkını ihlaldir. Ticaret erbabının kaldırımı işgal etmesi yayaların hakkının ihlalidir. Yayaların araçlara ayrılmış yoldan gitmesi sürücülerin hakkının ihlalidir. Hakkı ihlal edilip de bundan zarar görenler bu dünyada cezasız kalsalar bile kıyamet gününde hesaplaşacaklardır.

⁶ *el-Keşşâf*, Kahire 1366/1947, I, 235.

⁷ *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, Beyrut 1983, I, 203.

⁸ Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye* (nşr. Ahmed Mübârek el-Bağdâdî), Beyrut 1409/1989, s. 246.

⁹ Nisâ' (4), 59; Darekutnî, "İdeyn", 3.

¹⁰ Mâverdî, *er-Rütbe fî talebi'l-hisbe* (nşr. Ahmed Câbir Bedrân), Kahire 1423/2002, s. 166; Gazzâlî, *İhyâü 'ulümü'd-dîn*, Beyrut, ts. (Dâru'l-Ma'rife), II, 339; İbnü'l-Uhuvve, *Me'âlimü'l-kurbe* (Reuben Levy), Kahire 1938, s. 78, 79.

Kur'ân-ı Kerîm kul hakkına karşı sorumluluğun ağırlığına dikkat çeker. Müfessirler “*Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine icabet edin. O'na iman edin ki sizin günahlarınızdan bir kısmını yarlıgasın ve sizi çok elem verici bir azaptan kurtarsın*”¹¹ ayetinden hareketle kul hakkının af kapsamı dışında olduğunu belirtmişlerdir.¹² Üstelik hata ve unutma gibi kasıt dışı etkenler de bu hakkı düşürmemektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in kul hakkını ihlal edenleri müflis olarak nitelendirmesi,¹³ kul haklarından doğan günahın Allah tarafından affının söz konusu olmadığını belirtmesi¹⁴ de bu görüşü güçlendirmektedir.

D- Tabii-Fitrî Kuralları İhmalin Sonucu: Fesat

En genel anlamıyla fesat itidal çizgisinden uzaklaşmak, istikametten ayrılmak demektir.¹⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça ifade edildiği üzere Allâh'ın her şey için koyduğu bir ölçü, kanun vardır. Eşyanın dengesini sağlayan mîzân / terâzî vardır. Yapılan işlerden netice alabilmek için bu ölçünün gözetilmesi onun kanunun uygulanması gerekir. Aksi takdirde ortaya çıkacak olan şey kargaşa ve çöküştür.¹⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de fesat çıkarmak bir çok ayette yasaklanmaktadır.¹⁷ “Yeryüzünde bozgunculuk yaparak kargaşa çıkarmayın”¹⁸ ayetini müfessirler kibirli bir şekilde azgınlık taşkınlık yaparak, bozgunculuk çıkararak dolaşmayın şeklinde yorumlamaktadırlar.¹⁹ Trafik kurallarına uymamaktan kaynaklanan fesadın sonucu can ve mal kaybıdır.

Sosyal hayatta insanlar arasındaki ilişkilerde adaletin, dengenin gözetilmeyişi bütün münasebetleri bozduğu gibi eşya ile ilişkilerde de dengenin, standardın göz ardı edilmesi yıkım ve çöküşü beraberinde getirir. Buna göre bir ülkenin yolları kullanılan malzemeden teknik donanımına, inşa biçimine varıncaya kadar standartlarına uygun inşa edilmeli, kendi tabii-fitrî kuralı neyi gerektiriyorsa o yerine getirilmelidir. Mesela antlaşmaya aykırı olarak malzemeyi eksik kullanmak dünyada o işin fesadını, ahirette de azabını gerektirir. Oysa Mutaffifîn suresinde insanların peşine düşmedikleri çok basit hak ihlallerinin bile kayda geçtiği, hesap gününde bunlar için büyük bir mahkemenin kurulacağı ve haksızlıkların hesabının sorulacağı açık bir şekilde anlatılmaktadır:

¹¹ Ahkâf (46), 31.

¹² Zemahşerî, *a.g.e.*, IV, 312; Beyzâvî, *a.g.e.*, V, 126; Şeyhzâde, *a.g.e.*, IV, 246; Ebussuûd, *a.g.e.*, VIII, 89; Cemal, *a.g.e.*, IV, 138; Elmalılı, *Hak Dini*, *a.g.e.*, VI, 4362.

¹³ Müslim, “Birr”, 60.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 240.

¹⁵ Râgıb el-ısfahânî, *el-Müfredât*, “fesâd” md.

¹⁶ En'âm (6), 152; A'râf (7), 85; Hûd (11), 84; İsrâ' (17), 35; Şu'arâ' (26), 181-183; Kamer (54), 49; Rahmân (55), 7-9; Hadid (57), 25.

¹⁷ bk. M. Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres*, “fesâd” md.

¹⁸ Bakara (2), 60; A'râf (7), 74; Hûd (11), 85; Şu'arâ' (26), 183; Ankebût (29), 36.

¹⁹ Msl. bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, I, 348-349.

“Yazıklar olsun o ölçü ve tartıda hile yapan mutaffiflere! Onlar insanlardan bir şeyi ölçüp alacakları zaman kılı kırk yararlar. Ama insanlar için ölçüp tarttıkları zaman kıyısından köşesinden/ucundan kenarından kırparak verirler. Gerçekten onlar bütün insanların hesap vermek üzere Allah'ın huzurunda hazır bulunacakları o büyük gün için diriltileceklerini hiç akıllarına getirmezler mi? Dikkat edin facirlerin kitabı siccîndedir. Bildin mi siccîn nedir? (Bu ucundan kenarından kırptıkları şeylerin) rakam rakam yazıldığı kitaptır (amel defteri).”²⁰

Mutaffif kelimenin kökü dikkate alındığında ölçüp tartarken bir şeyin kıyısından kenarından bilinçli bir şekilde/hile ile çalan kimse demektir ki bu insanların peşine düşmeyecekleri basit hakları ifade eder. Her ne kadar insanlar peşine düşmese de Allah bu basit hakların onların kara defterine (siccîn) rakam rakam yazıldığını ve bunlar için büyük bir mahkeme kurulacağına işaret ederek kul hakkının önemine vurgu yapar.²¹ Fıkıh usulü açısından bir şeyin azı yasak ise çoğu zaten yasaktır. Ana yapıyı etkilemeyecek kırptıntılarının bile bu derece sorumluluğu bulunduğuna göre fazlasını çalanların çok daha ağır sorumluluklarının bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Ayeti yol inşaatına uyguladığımızda antlaşma hükümlerine aykırı hareket etme, hileyi kamufle etme, standardı düşürme ihlal edilmiş bir kul hakkı olarak sahibi eylemde bulunan adına kayda geçmektedir ki hesabı mutlaka sorulacaktır.

E- Zarar Yoktur لَا ضَرَرَ وَلَا ضَرَارَ

Hız. Peygamber'in kısa söz ile derin anlamlar ihtiva eden ifadelerinden olan “zarar yoktur, zarara karşılık zarar vermek de yoktur” hadisi²² her türlü zararı yasaklamaktadır. Hız. Peygamber'in bu ifadesi dikkatle incelendiğinde *cinsi nefyeden lâ edatından sonra gelen nekre kelime umûmilik ifade edeceğinden* her türlü zararı yasaklamaktadır. “Kim helalinden kazanıp yer, sünnet üzere (dinin emir ve yasakları doğrultusunda) yaşar ve insanlar da kötülüğünden / şerrinden emin olursa o kişi cennete girer”²³ hadisi de *bâika'nın* çoğulu olan *bevâik* kelimesiyle bütün zulüm, aldatma, eziyet çeşitlerini²⁴ yasaklamaktadır.

Hız. Peygamber müslümanı diğer müslümanların elinden ve dilinden selamette olduğu kimse; mü'mini, diğer mü'minlerin kendisinden canları ve malları konusunda emin oldukları kimse; muhâciri de kötülüğü terk edip ondan kaçan kimse şeklinde tanımlamaktadır.²⁵

²⁰ Mutaffifin (83), 1-9.

²¹ Bk. Asım Efendi, *el-Okyanûsu'l-Basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît*, İstanbul 1305, “t.f.f.” md. II, 802-803; Zemahşerî, *a.g.e.*, IV, 718-719; Fahrreddîn er-Râzî, *a.g.e.*, XXXI, 88-92; Ebussuûd, *a.g.e.*, IX, 124-126; Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 5648-5650.

²² İbn Mâce, “Ahkâm”, 17; Mâlik, *el-Muvatta'*, “Akdiye”, 31; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 327; *Mecelle*, md. 19.

²³ Tirmizî, “Kıyâmet”, 22.

²⁴ Mübârekpûrî, *Mir'âtü'l-mefâtiḥ*, Hindistan 1401/1984, I, 283.

²⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 206.

Bu genel nitelikli hadislere trafikteki zarar ve eziyet de dahildir.

III-TRAFİĞİN İŞLEYİŞİNİ KONU ALAN NASSLAR

A- Yolda Eziyet Etmemek

Hız. Peygamber hadislerinde özellikle yolda insanlara eziyet veren şeylerin yapılmamasını istemiştir. Şu hadis bunu açık bir şekilde dile getirir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْإِيمَانُ بَضْعٌ وَسَبْعُونَ أَوْ بَضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً ، وَأَفْضَلُهَا قَوْلٌ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَدْنَاهَا : إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ

“İmân yetmiş yahut altmış küsur şubedir. Bunların en üstünü *Lâ ilâhe illallâh* (Allâh’tan başka ilâh yoktur) sözüdür. En alt derecesi ise yoldan eziyet veren şeyleri gidermektir.”²⁶

Keza Hz. Peygamber’in yoldan eziyet veren şeyin kaldırılmasını²⁷ mesela yol üstlerine atılan çöpü (kemik) kaldırmayı teşvik ederek sadaka sayması,²⁸ yolların ve dinlenme mekânlarının kirletilmesinin lanete vesile bir davranış olduğunu ilan etmesi,²⁹ yol üstlerinin trafiği engelleyecek meşguliyetlerden arındırılması talebi,³⁰ yoldaki pisliği eziyet olarak isimlendirmesi,³¹ yoldan eziyet veren bir diken kaldırandan Allah’ın razı olarak onun günahlarını bağışladığını bildirmesi,³² yine sahabeden birisine en faydalı amelin yoldan eziyeti kaldırmak olduğunu ifade buyurması,³³ ümmetinin amellerinin iyisiyle kötüsüyle kendisine arz olunduğunu ve bunlar içinde yoldan eziyeti kaldırmanın güzel ameller içinde yer aldığını müjdelemesi³⁴ trafik kültürü oluşturmaya derinliğe sahiptir.

Hadiste geçen *eziyet* ifadesinin iman kavramı ile ilişkilendirilmesi dikkate değerdir. Buradaki eziyet kavramı da umûmîlik ifade eder ve insanlara rahatsızlık veren her türlü haksız uygulama ve eylemleri kapsar. Yolun inşasından kullanımına ve teknik donanımlarına varıncaya kadar eziyet veren bütün her şey buna dâhildir. Örneklendirmek gerekirse yol yapımı açısından: Yol inşaatında uygun malzeme kullanmamak, yolun planını standartlara uygun yapmamak, yol üzerine yağ ve mıcır gibi kaygan madde dökmek, yol güvenliğini temin eden çizgi, kedi gözü, oto korkuluk gibi işaret

²⁶ Müslim, “İmân”, 58; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 14...

²⁷ Buhârî, “Mezâlim”, 24, “Cihâd”, 128; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 160.

²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 154.

²⁹ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 14; İbn Mâce, “Tahâret”, 21.

³⁰ Buhârî, “Mezâlim”, 22; “İsti’zân”, 2; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 57; *Muvatta’*, “İsti’zân”, 38.

³¹ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 137.

³² Müslim, “Birr”, 127-130.

³³ Müslim, “Birr”, 131.

³⁴ Müslim, “Mesâcid”, 57; İbn Mâce, “Edeb”, 7; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 178, 180.

ve araçları koymamak, yağışlı havalarda su birikintisi oluşturacak çukurlar ya da eğimleri bırakmak; sürücüler açısından: Araçların periyodik bakım ve kontrollerini ihmal etmek, iklim şartlarına göre gerekli alet edevatı bulundurmamak, kapasitenin üzerinde yük ve yolcu almak, yolu daraltacak şekilde park etmek, nizami park edenin önünü kapatmak, çıkışını engellemek, süratli ya da çok yavaş araç kullanmak, yağışlı havalarda kontrolsüz gidip insanların üstünü başını kirletmek, yüksek sesli müzik çalmak, egzozu gürültü çıkaracak şekilde dizayn etmek, yola çöp atmak (özellikle otobüs muavinlerinin belli yerleri çöplük haline getirmeleri), yayaları dikkate almamak; yolcular açısından: Şoförü meşgul etmek, yüksek sesle konuşmak, ayakkabılarını çıkarmak, emniyet kemeri takmamak; yayalar açısından: Kaldırımdan gitmemek, yaya geçitlerini kullanmadan rastgele yerlerden karşıdan karşıya geçmek; halk açısından: İnsanlara sataşmak, yolları kirletmek, ticaret erbabının kaldırımları işgal etmesi gibi eylemler sayılabilir. Bunların her birisi eziyettir ve dolayısıyla hak ihlalidir.

B- Yolun Hakkını Vermek

Hz. Peygamber şu hadisinde geniş biçimde yolun hakkını ifade etmektedir:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ بِالطَّرِيقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا بُدِّ لَنَا مِنْ مَجَالِسِنَا نَتَحَدَّثُ فِيهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَيْتِمَّ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ قَالُوا وَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ غَضُّ الْبَصْرِ وَكَفُّ الْأَذَى وَرَدُّ السَّلَامِ وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ

“Hz. Peygamber: «Yollarda oturmaktan sakının» buyurduğunda sahabe: Yâ Rasûlallâh! Bizim yollarda oturmamız kaçınılmaz bir şeydir. Çünkü biz oralarda durup konuşuyoruz dediğinde Hz. Peygamber: «Mademki yolu bu şekilde kullanmak zorundasınız o zaman onun hakkını verin» buyurunca ashabın, yolun hakkı nedir? sorusuna Rasûl-i Ekrem şu cevabı vermiştir: Yolda seyredenlere karşı gözü indirmek / bakışlarla onları rahatsız etmek, eziyet verecek şeylerden uzak durmak, selâma mukabelede bulunmak, iyiliği hakim kılma kötülüğü engelleme çabası içinde olmak.”³⁵

Bu hadisin farklı rivayetlerinde bazı ilaveler vardır. Bunlar da: “Güzel sözlü olmak”,³⁶ “yolunu şaşırınlara yol göstermek, aksırıp ta hamdedene ‘yerhamükellâh’ demek, yardıma muhtaç olanlara yardım etmek”,³⁷ “haksızlığa uğrayanlara yardımcı olmak, selamı yaymak”,³⁸ “yükü olana yardım etmek.”³⁹

³⁵ Buhârî, “Mezâlim”, 22, “İsti’zân”, 2; Müslim, “Libâs”, 114; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 12; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, III, 36, 47.

³⁶ Müslim, “Selâm”, 2.

³⁷ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 12.

³⁸ Tirmizi, “İsti’zân”, 30; Dârimî, “İsti’zân”, 26; Ahmed, IV, 282, 291, 293, 301.

³⁹ Bezzâr, *el-Müsne'd*, nr. 5292; Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, IX, 146, 147, nr. 25445, 25449.

Konuyu tamamlayan farklı rivayetleriyle birlikte bu hadiste, günümüzün trafik sorunlarının büyük bir çoğunluğunun çözümüne temel teşkil edecek ahlâkî umdeleri buluyoruz. Birinci olarak zorunluluk olmadıkça herkesin kullanımına açık umumi yolları herhangi bir sebeple işgal etmemek gerekir. Zorunlu hallerde de trafik akışını engellemeyecek tedbirleri almak, yolun hakkını vermek gerekir. Bu bağlamda kendisini kontrol altında tutup gözü indirmek gerekir. Bundan maksat bakışla taciz etmemek, gözleriyle mahremiyeti ihlal etmemek, ufak bir hatada ya da kişinin hatalı kabul ettiği bir tavırda hoşgörüsüzce öfke saçarak bakışlarını sabit tutup kızgınlık ifadesiyle dik dik bakarak olaya sebep olmamaktır. Hatta insana nazaran göz ne ise araçlarda da lambaları odur diye bakarsak sürücülerin uzun huzmeli farlarını indirmeleri, kısa huzmeli farlara geçmeleri de yani ışıklarını indirmeleri bu hadise dâhil edilebilir. Çünkü bu da bakışlarla bir rahatsızlıktır. Kaldı ki bu tür eylemler eziyet olduğu için hem bir önceki hadisin hem de bu hadisteki “eziyet verecek davranışlardan uzak durma” ilkesinin kapsamına girmektedir.

Selama mukabele etmek, selamı yaymak yolda en fazla ihtiyaç duyulan hususlardan birisidir. Çünkü selam nezaket, iyi niyet ve sabrı ifade eder. Hz. Peygamber çokça selamlaşmanın karşılıklı sevgiyi arttıracığını belirtmektedir.⁴⁰ Selamla başlayan bir diyalogdan kötülük çıkmaz. Çünkü selam Allâh'ın, Peygamberlerine⁴¹ ve mü'min kullarına,⁴² meleklerin peygamberlere⁴³ ve cennet sakinlerine,⁴⁴ cennet ehlinin birbirlerine,⁴⁵ Hz. Peygamber'in ümmetine⁴⁶ hitap şeklidir. Cennetin bir adı da barış ve esenlik yurdu anlamına gelen “Dâru's-selâm”dır.⁴⁷ Özellikle herhangi bir hatada araçlarından öfkeyle inen sürücülerin özellikle günümüz insanın çok fazla stresli olduğu dikkate alındığında söze selamla başlamalarının⁴⁸ oldukça sorun çözücü bir özelliğe sahip olduğunu, bulunulan yerin öfke ve gazap yurdundan selam / esenlik yurduna çevirmede selamlaşmanın etkili olduğunu belirtmemiz gerekir. Ama şunu da belirtmek gerekir ki öfkeyi yenmek, affedici olabilmek en büyük erdemlerden birisidir ve Kur'ân-ı Kerîm bunu başarabilen mü'minlere genişliği gök ve yer kadar olan bir cennet vadetmektedir.⁴⁹ Bütün iyi niyete rağmen kavgayı devam ettirmek isteyen

⁴⁰ Müslim, “Îmân”, 93; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 142.

⁴¹ Sâffât (37), 79, 109, 120, 130, 181.

⁴² Ahzâb (33), 44; Yâsîn (36), 58.

⁴³ Hûd (11), 48, 69; Hicr (15), 52; Zâriyât (51), 25.

⁴⁴ Ra'd (13), 24; Hicr (15), 46; Nahl (16), 32; Zümer (39), 73; Kâf (50), 34.

⁴⁵ Yûnus (10), 10; İbrâhim (14), 23.

⁴⁶ En'âm (6), 54.

⁴⁷ En'âm (6), 127.

⁴⁸ Selâm konusunda bk. Mehmet Efendioğlu, “Selâm”, *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 342-343.

⁴⁹ Âl-i İmrân (3), 133-134.

cahiller olabilir. Bu durumda da *selam* deyip geçmek Kur'ân'ın tavsiyesi-
dir.⁵⁰ Haklı bile olsa daha büyük bir probleme sebep olacak sataşmalara
cevap verip olayı işin içinden çıkılmaz hale getirmemek, bela arayanlara
hiç bulaşmamak, sonu hesap edilemeyecek noktaya getirmemek gerekir.
Özellikle trafikte birçok problem basit sebeplerle başlayıp içinden çıkıla-
maz hale geldiği dikkate alınırsa bu davranışın selamete çıkarıcı özelliği
sığınlacak en güvenli limandır.

Hz. Peygamber bütün mü'minlerin gücü oranında iyiliği hakim kılma
ve kötülüğü önleme (*emr bi'l-ma'rûf nehy 'ani'l-müker*) görevlerini⁵¹ yollarda
da devam ettirmelerini istemekte ve *güzel sözlü olma ilkesi* ile de bu görevin
güzellikle, iyi niyetle, yapıcı biçimde, şiddet ve tahkire başvurmada yerine
getirilmesini istemektedir. Olumlu sonuç da ancak bu şekilde elde edilebilir.
Peygamberi Hz. Mûsâ'yı Fir'avn gibi bir zorbaya gönderen Allâh Te'âlâ'nın
ona "yumuşak söz söylemesini" emretmesi⁵² bu açıdan oldukça anlamlıdır.

Hadiste zikredildiği üzere haksızlığa uğrayanlara yardımcı olmak
öncelikle herkesin vazifesidir. Özellikle bu ilkenin yol hakkında zikredildi-
ğini dikkate alırsak trafikteki tartışmalarda ya da kazalarda veyahut yolun
kullanımında herhangi bir haksızlığa uğramış olana yardımcı olmak orada
bulunmanın getirdiği bir vazifedir. Esasen bu İslâm'ın birer din kardeşi ola-
rak mü'minlerin ilişkilerini sevgi, merhamet, yardımlaşma, dayanışma, hak-
sızlığa engel olma, sıkıntılarını paylaşma esası üzerine oturtmaları talebini
yola yansıtmaları emridir.⁵³

Yolunu şaşırana yolu tarif etmek yolda olanlara iyilik etmenin⁵⁴ bir
örneğidir. Hadis bunun bir vazife olduğunu açıkça ifade etmektedir. Ancak
bu konuda bireysel görev ile kurumsal görev ayrılır. Bireysel anlamda soru-
lan yerleri bilenlerin tarif etmesi dini-ahlâkî-insânî bir görev iken kurumsal
anlamda yetkili otoritenin aynı vazifeyi yolu planlarken doğrudan yerine ge-
tirmesi zorunluluk arzeden bir toplum hakkıdır. Bu da gerekli yerlere bilgi-
lendirici trafik levha ve işaretlerini koymakla olur.

Hadisteki diğer bir görev de yükü olup ta taşıma zorluğu çekenle-
re yardım etmek de gücü yetenlere birer vazife olduğu gibi yolda kalanlara
yardımcı olmak da bir başka açıdan aynı kapıya çıkmaktadır. Kaldı ki bu
konuda açık ayetler de mevcuttur: "Yolcuya hakkını ver."⁵⁵

⁵⁰ A'râf (7), 199; Mü'minûn (23), 3; Furkân (25), 63, 72; Kasas (28), 55.

⁵¹ msl. bk. Âl-i İmrân (3), 104, 110, 114; Tevbe (9), 67, 71, 112; Nahl (16), 25...; msl. bk. Müslim, "İmân", 78; Tirmizî, "Fiten", 11; Nesâî, "İmân", 17; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 20, 49.

⁵² Tâhâ (20), 44.

⁵³ Fetih (48), 29; Hucurât (49), 10; Buhârî, "İmân", 7, "Mezâlim", 3, "İkrâh", 7, "Edeb", 27, 57; Müslim, "Zikir", 38, "Birr", 32, 58, 66; Ebû Dâvûd, "Eymân", 7, "İmâret", 36, "Edeb", 38; Tirmizî, "Birr", 18.

⁵⁴ msl. bk. Bakara (2), 177, 215; Nisâ (4), 36.

⁵⁵ msl. bk. İsrâ' (17), 26.

C-Taşıyıcıların Sorumlulukları

Şu hadis-i şerîfi taşıyıcılık yapan taksici, kargocu ya da yük ve yolcu taşıyan diğer meslek mensuplarına uyguladığımızda işlerini nasıl yapmaları gerektiğini görüyoruz:

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اضْمَنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ ، وَأَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ : اَصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ ، وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ ، وَأَدُّوا إِذَا اتَّيَمَنْتُمْ ، وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ ، وَغُضُّوا أَبْصَارَكُمْ ، وَكَفُّوا أَيْدِيَكُمْ .

“Şu altı şeyi bana garanti edin ben de size cennete gideceğiniz hususunda garanti vereyim:

- 1-Konuştüğünüzde doğru söyleyin
- 2-Vadinize bağlı kalın
- 3-Size emanet edilenleri eda edin
- 4-Namusunuzu koruyun
- 5-Gözlerinizi indirin / Bakışlarınızla taciz etmeyin.
- 6-Elinizi tutun.”⁵⁶

Hadiste konu edilen hususlara kısaca bakarsak şunları söyleyebiliriz: Esnaf için doğruluk ve dürüstlükten daha değerli bir sermaye yoktur. Sermayesini kaybeden sadece onu yitirmiş olur. Ama dürüstlüğünü kaybeden her şeyini yitirir. Bu hadiste özellikle doğru sözlü olmak ve vaat edilen şeyi hiçbir hile ve oyuna başvurmadan yerine getirmek mesela üzerinde mutabakata varılan zaman ve yere sadakat, işi gerektiği şekilde yapmak, bilgisizlikten yararlanarak hile yapmamak (mesela yabancıları istediği yere götürürken taksicilerin), emanet edilenleri gerektiği şekilde yerine teslim etmek, yolcuyu zamanında salimen götürmek, kimsenin özel hayatına ve namusuna kötü gözle bakmamak, gözleriyle taciz etmemek, eliyle zarar vermemek yani gücünü haksız yere kullanmamak, eziyet etmemek taşıyıcıların meslek etiği açısından uymalarının zorunlu olduğu ilkelerdir.

D-Yolcuyu İncitmeden Taşımak

Yolcu taşıyan araç sürücüleri, taşıdıkları insanların can ve mallarının kendilerine birer emanet olduğunun bilincinde olmalı, sanki cam sırça taşıyormuş gibi hassas davranıp incitici hareketlerden sakınmalıdırlar. Hz. Pey-

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 323; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. M. Abdülkadir Atâ), Mekke 1414/1994, VI, 288.

gamber'in eşlerinin develerini idare etmekle görevli Enceşe'ye söylediği söz bu konuda oldukça eğitici bir özelliğe sahiptir: "Ey Enceşe! Camdan sırcalar taşıyorsun. Yavaş sür!"⁵⁷ Hz. Peygamber'in bu ifadelerinde hem eşlerine karşı bir nezaketi, onlara iltifatı hem de develeri onları incitmeyecek şekilde sevk etmesi gerektiği dersini veren bir üslubu vardır. Özellikle şehir içinde toplu taşımacılık yapanlar, bilhassa ilk öğrenim öğrencilerini taşıyan okul taşıtlarının bu konularda çok daha dikkatli olmaları gerekmektedir.

Araplar develeri idare edecek olan görevlileri güzel seslilerden seçerlerdi. Onlar develeri sevk ederken şarkı söylerler kendisini bu ritme kaptıran hayvanlar da hem şevkle yürüyüp hızlanırlar hem de yükün ağırlığını hissetmeden rahat bir şekilde yollarını tamamlarlardı. Enceşe de sesi güzel olan bir hizmetçiydi. Söylediği parçaların develeri hızlandırmasından dolayı develerin hızlanması üzerindeki eşlerini etkileyeceği için Hz. Peygamber kendisini uyarmıştır.⁵⁸

E- Seyir Halindeyken Özellikle Kalabalık Yerlerde ve Sıkışık Yollarda Sakin Olmak

Hz. Peygamber insanların yoğun buldukları alanlarda sakin seyretmelerini, sükûnetlerini muhafaza etmelerini emretmiştir. Mesela Arafat'tan dönerken özellikle yavaş gitmiş, devamlı olarak devesinin yularını çekeerek onu frenlemiş, insanlara da hep yavaş ve sakin yürümelerini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: "Ey İnsanlar! Sakin yürüyün (sekînet), ağır başlı hareket edin (vakar)! Develeri koşturmak, hızlı gitmek iyilik değildir."⁵⁹

F- Araçlarla Şaka Yapmaktan Kaçınmak

Hz. Peygamber öldürücü ve yaralayıcı özellik taşıyan araç ve aletlerle şaka yapılmasını yasaklamıştır. Çünkü şakayı yapanın ya da elindeki aletin her an kontrolden çıkma tehlikesi vardır. Mesela bir kimsenin diğerine silah doğrultması bu sebeple yasaktır. Bu şakayı veya oyunu kaldıracabilecek durumda olan anne-baba, kardeş bile olsa bu şekilde davranmak yasaktır⁶⁰ ve yapanlar meleklerin lanetine uğramaktadırlar.⁶¹ Buna göre şaka ya da oyun olsun diye bir otomobili insan üzerine sürmek, insanları heyecanlandırmak amacıyla hız ya da çeşitli manevralar yapmak kabul edilebilir bir davranış değildir..

⁵⁷ Buhârî, "Edeb", 90, 95, 111, 116; Müslim, "Fezâil", 70-73; Dârimî, "İsti'zân", 65.

⁵⁸ Bk. Nevevî, *el-Minhâc*, Beyrut 1392, XV, 80; Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Mûsiki ve Semâ'*, İstanbul 1976, s.97-101.

⁵⁹ Buhârî, "Hacc", 94; Müslim, "Hacc", 268; Nesâî, "Menâsik", 203, 204, 215, 219.

⁶⁰ Buhârî, "Fiten", 7; Müslim, "Birr", 125-126; Nesâî, "Tahrîm", 29.

⁶¹ Müslim, "Birr", 125.

G- Seyir Halinde Şımarık ve Lâubâli Davranışlardan Sakınmak Gerekir

Kur'ân-ı Kerîm, seyir halinde kaçınılması gereken bazı tavırlar konusunda şu ayetleriyle uyarılarda bulunmaktadır:

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمَسَّ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ (١٨) وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ
وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ

“İnsanlara karşı gurur-kibir içinde olma. Yeryüzünde çalım satarak-şımarıklık yaparak yürüme. Unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiçbir kimseyi sevmez. Yürüyüşünde tabii ol / ölçülü davran / orta yolu tut / sırat-ı müstakîm üzere ol, sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini eşek sesidir.”

62

وَلَا تَمَسَّ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا

*“Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen asla yeri yaramazsın ve boyca da dağlara erişemezsin.”*⁶³

Âyetlerde yolda seyirde de etkili genel geçer bazı ahlâkî esaslara işaret edilmiştir. Öncelikle Allâh'ın verdiği bir nimet mesela servet, aracın markası, modeli vs. kişinin yürüyüşünü ve konuşmasını değiştirmemeli yani kişiyi kibir, gurur, tepeden bakma, şımarıklık gibi ahlak dışı tavır ve davranışlara sevk etmemeli, azgınlık ve taşkınlığa sebep olmamalı, tam aksine şükre vesile olmalı, nimet çoğaldıkça tevazu da artmalıdır. Hz. Peygamber eldeki nimetleri kibire vasıta kılanlara rahmet nazarıyla bakmayacağını giyim örneğinde anlatır⁶⁴ ve iki elbisesiyle kibirli bir şekilde yürüyen şımarık bir insanı Allâh'ın yere batırdığını haber verir.⁶⁵ İşte bu ruhi anlamda hastalıktır. *وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ* ayeti buna işaret etmektedir. Zira bu ifade boynunda yer alan hastalık sebebiyle eğri büğrü yürüyen deve için kullanılmaktadır. Aynı şekilde servetine ya da diğer statülerine dayalı olarak mağrur bir şekilde hareket ederek gerek yaya gerekse araçlarıyla sağa-sola zikzak çizerek, slalom yaparak yürüyen kişide de benzer hastalık var demektir. Bu sebeple servetin ya da diğer imkânların çevreye rahatsızlık verecek özellikte sahibinin yürüyüşüne ve sesine etkisi modern araçlarla da gösterilebilen bir hastalıktır. Nitekim toplumumuzda bunun bir çok örneğine şahit olmaktadır.

⁶² Lokman (31), 18-19.

⁶³ İsrâ' (17), 37.

⁶⁴ Buhârî, “Libâs”, 1,2, 5, “Fedâilü's-sahâbe”, 5; Müslim, “Libâs”, 42-48; Ebû Dâvûd, “Libâs”, 25-27...

⁶⁵ Müslim, “Libâs”, 49.

Kur'ân-ı Kerîm -günümüz diliyle söyleyecek olursak- sahip olduğu serveti Allâh'ın lütfettiğini görmezden gelerek kendi bilgi ve becerisiyle elde etmişçesine bu gücün verdiği havayla hareket edip caka satarak / çalım yaparak diğer insanları küçük görenleri, onlara haksızlık edenleri, kendince elde ettiği imtiyazla diğer insanları maddi ve manevi açıdan ezmeye çalışanları, mesela taciz edenleri, sindirme ve sıkıştırma politikası izleyenleri, bozgunculuk yapanları hulasa her türlü küstahlığı kendisine mubah gören narsist tavırlı insanları ve bütün bunları da trafiğin akışına uyguladığımızda lüks otomobilleri ya da diğer imkânlarına dayanarak şımarık tavır ve davranışlarla çevreye eziyet vermekten sakınmayan, yol güvenliğini tehlikeye atan, insanları endişe ve paniğe sevk edecek hız ve hareketlerde bulunan, gürültü çıkaran aletler ve yüksek sesli cihazlarla donatılmış modern araçlara binip pervasız biçimde yerleşim yerlerinde keyfince dolaşarak sükûneti bozan ve huzursuzluğa sebebiyet veren, bununla diğer insanlara verdiği eziyeti önemsemeyen, insanlar sırada beklerken basıp geçenler kısaca koyun sürüsüne girmiş kurt gibi aracıyla insanları endişeye ve paniğe sevk edecek biçimde yolda seyredenler bu ayetlerin kapsamına girmektedirler. Bu şekilde davranan ve ikazda bulunanları hiçe sayan, onlara kulak tıkayan sürücüleride Kur'ân-ı Kerîm, Kârûn örneğiyle uyardığıdır. Karun, Hz. Musa'nın kavminden olup hazinelerinin anahtarlarını ancak güçlü bir topluluğun taşıyabildiği, zenginliğiyle mağrur, servetiyle şımaran, gösterişi seven, kavminin arasında ihtişamla dolaşmaktan zevk duyan, kavminin uyarılarına rağmen servetini kendi bilgi ve becerisi sayesinde elde ettiğini söyleyen küstah bir kişiydi. Sonuçta bu tavırları sebebiyle helak olmuştur.⁶⁶

Serveti, şöhreti, statüsü vb. güçleriyle toplum içinde şımarıp ta Allâh'ın kendisini izlediğini unutanlar, sorumlu davranmayanlar ahiret yurdunda gördükleriyle pişman olacaklardır. Ancak kendilerine ait ikinci bir fırsatları olmayacaktır.⁶⁷

Aslında üzerinde durduğumuz konularda zikri geçen وَأَفْصَدُ فِي مَشِيكَ ayetindeki *kasd* kelimesi önemli bir inceliğe işaret etmektedir. Bununla ayet hem bir kasıt / amaç için yürümeyi hem de yürümede tabiiliği, ölçülü olmayı ifade etmektedir. Az yukarıda bahsedilen olumsuzluklar amaçsız biçimde başıboş dolaşma sonucunda ortaya çıkar. Başıboş dolaşmak ise halk tabiriyle serseriliktir. Kişiyi taşkınlığa sevk eder.

Kur'ân-ı Kerîm nimetin şımarıklığa değil şükre vesile olması gerektiğini, verilen nimetlere birer imtihan aracı olduğunun bilinciyle yaklaşılması gerektiğini ve şöyle söylenmesi gerektiğini özellikle binek araçlarını zikrederek hatırlatır:

⁶⁶ Kasas (28), 76-82.

⁶⁷ İnşikâk (84), 10-15.

وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ

“O Allâh ki binmeniz için denizde gemilerden karada hayvanlardan bineklere hizmetinize vermiştir. Onlara bindiğinizde de Rabbinizin nimetini düşünesiniz ve diyesiniz ki: Bütün bunları bizim hizmetimize veren Allâh ne yücedir. Çünkü O olmasaydı biz bunları elde edemezdik. Elbette biz sonuçta Rabbimize döneceğiz.”⁶⁸

Kişinin sahip olduğu nimetlerden dolayı mutluluk duyması, sevinmesinden daha tabii bir şey olamaz. Burada problem bununla bir hakkın iptaline sebep olmamak, insanları küçümsememek, onu insanlara karşı arsız ve küstahça muameleye, eziyete vasıta kılmamaktır. Aksi ahirette sahibini perişan edecektir.⁶⁹

Bütün bunlardan sonra âyetteki yürüyüş ve seste orta yolu tutma emrinin modern trafiğin iki temel sorununa sağlam bir temel ile çözüm sunduğu düşünülebilir. Özellikle ani durumlarda, mutad hız sınırını aşmış araçların kontrolü ya mümkün değildir ya da çok zordur. Bu sebeple ayet özellikle seyir esnasında aşırı hız yapmamayı öngörmektedir. İkinci de gereğinden düşük yetersiz hız da bazen diğer araçlar için bir tehlike oluşturmaktadır. Bu sebeple mutad ölçü ne ise ona göre hareket etmek gerekmektedir. Can ve mal emniyetinin teminatı buradadır. Her işin bir kıvamı vardır. Adaletin gereği onu tam kararında yapmaktır. Ölçüyü aşarak fazladan bir şey yapmak (tuğ-yân: gereksiz fazlalık) ya da gereğinden eksik yapmak (hüsran: gereğinden az) adalete uygun değildir. Her ikisi de ölçüsüzlüktür.⁷⁰

Aşırı hızın getirdiği faciaların özellikle ülkemizde sürekli gördüğümüz manzaralardan birisi olduğu dikkate alınırsa bu ilkenin değeri daha iyi anlaşılır. *Süratin mü'minin vakarını giderdiği, değerini düşürdüğü*⁷¹ şeklindeki hadis de dikkate alındığında manevi anlamda da hızın bir mü'mine yakışmadığını söylemeliyiz. Hz. Peygamber ezan ya da kameti işitip de namaza yetişmek isteyen bir mü'minin koşarak namaza gelmesini hoş karşılamamıştır:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا آتَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَلَا تَأْتَوْهَا تَسْعُونَ ، وَأَتَوْهَا تَمْشُونَ وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ ، فَصَلُّوا مَا أَدْرَكْتُمْ وَأَقْضُوا مَا فَاتَكُمْ .»

⁶⁸ Zuhruf (43), 12-14.

⁶⁹ Bk. Yahyâ b. Selâm, *Tefsîr* (nşr. Hind Şelebî), Beyrut 1425/2004, II, 677.

⁷⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 444.

⁷¹ Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl* (nşr. Bekrî Hayyânî-Safvet es-Sekkâ), Beyrut 1401/1981, XV, 412, nr. 41620, 41622.

“Namaz için kamet getirildiğinde koşarak gelmeyin, yürüyerek gelin. Sükûnet ve vakarınızı muhafaza edin. Yetiştığınız yerden kılın (imama uyun), kaçırdığınız kısımları da tamamlayın.”⁷² İmam Buhârî'nin (ö.256/869) bu hadisi “Cumâya yürümek” başlığı altında zikretmiş olması⁷³ dikkate alınırsa Müslüman açısından çok özel bir ibadet olan Cuma namazı için bile olsa namaza yetişmek amacıyla koşmayı uygun görmediğini söylememiz mümkündür. Cuma suresinde yer alan “Cuma günü namaz için çağrıldığınızda Allâh'ın zikrine sa'yedin” ayetindeki sa'y kelimesi de sözlükte koşmak anlamı bulunsa da literatürde hemen gidin, gayret edin şeklinde anlaşılmış⁷⁴ hatta Mevdûdî (ö.1979) müfessirlerin bu anlamda ittifak ettiklerini belirtmiştir.⁷⁵ İmâm Şâfiî'nin *Müsnedinde* zikrettiği

إِذَا خَرَجْتَ إِلَى الْجُمُعَةِ فَامْشِ عَلَى هَيْبَتِكَ

“Cumaya çıktığında sükûnet ve vakarla yürü”⁷⁶ hadisi de bu anlayışı desteklemektedir.

Ayetlerde seste mutat olanın dışına çıkılmaması yönündeki talep özellikle bunun seyir haliyle ilişkilendirilmesi günümüzün en temel sorunlarından birisi olan trafikteki gürültü kirliliğine bir işaret olarak alınabilir.

Gürültünün beden ve ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkiye sahip olduğu mesela insan beyni için en büyük tehlikelerden birisinin gürültü olduğu bilinmektedir. Bu gün gelişmiş ülkelerde şehirlerarası yolların yerleşim yeri yakınlarından geçen kısımlarına araç gürültüsünü engelleyici cam veya beton perdeler çekilmesi, bazı hava limanlarında gece uçuşlarının durdurulması bu etkinin azaltılmasına yönelik bir tedbirdir. Özellikle gece vakti gürültülü araçların seyrettiği ya da bilinçsizce çalınan korna seslerinin, egzozları zevk amacıyla açılmış, müzik sesi sonuna kadar açılmış araçların hakim olduğu şehir içinde insanların dinlenmiş olarak uyanmaları imkânsızdır. Lokman suresinin 19. ayetinde de “*Sesini kıs*” ifadesiyle gürültülü sesin rahatsız edici özelliğine vurguda bulunulmuştur. Hiçbir şekilde zevk vermeyen, rahatsız edici vasfa sahip modern teknolojik dönem öncesi ulaşım ve taşıma vasıtalarından birisi olan merkebin sesine atıfta bulunulması hoşlanılmayan araç gürültüsünün engellenmesi gerektiğine bir işaret olarak alınabilir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'in ifade ettiği üzere dinlenme mekân-

⁷² Buhârî, “Cumua”, 18, “Ezân”, 20, 21, 23, “Ahkâm”, 31; Müslim, “Mesâcid”, 151-155, “Akdiye”, 5; Ebû Dâvûd, “Salât”, 54...

⁷³ “Cumua”, 18.

⁷⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 390; Elmalılı, *Hak Dini*, İstanbul 1979, VII, 4964-4965.

⁷⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, VI, 307.

⁷⁶ IX, 379 (*el-Ümm* ile, Beyrut 1413/1993).

ları olarak yapılan evlere⁷⁷ kadar gürültünün gireceği şekilde trafikte seyretmek bu hakkın ihlalidir.

Bunun yanı sıra Kur'ân, gecenin sükûnet ve dinlenme vakti kılındığını,⁷⁸ üstelik de bunun bir rahmet ve lutuf olduğunu,⁷⁹ Allâh'ın geceyi üzerimize örttüğünü ve uykuyu bir dinlenme aracı kıldığını,⁸⁰ bizim için gecenin bir elbise olduğunu⁸¹ belirtmektedir. Diğer bir grup ayette de Yüce Allâh gecenin gündüzü örtüp kararmasına yemin etmekte ve bunda ibret bulunduğunu ifade etmektedir.⁸² Özellikle istirahat zamanı olan gece vaktinde insanları rahatsız edecek, uykularını kaçırarak ya da dinlenmelerini engelleyecek gürültülü araçlarla yolda gezmek, düğün vb. amaçlı konvoylar oluşturmak, müziğin sesini yükseltmek, korna çalmak, seyyar satıcıların bağırması, yollarda yüksek sesle konuşarak yürümek ayetteki ifadesiyle insanların giyindiği gece elbisesini yırtmak ya da örtüsünü kaldırmak mesela bununla uyuyan bir çocuğun uyanmasına, hastanın uykusunun kaçmasına, yorgun ya da dinlenme amacıyla yatmış olan birisinin uykusunun engellenmesine vesile olmak bir kul hakkı ihlalidir. Bu suçun hukuki karşılığı olduğu gibi (ta'zîr) uhrevi mesuliyeti de oldukça ağırdır. Konunun başında buna dikkat çekmiştik.

Hz. Peygamber'in insanları gürültü ile rahatsız etmeme konusunda birçok örnek davranışı vardır. Şu olay bunlardan birisidir. Mikdâd b. Amr anlatıyor: İki arkadaşımın birlikte Medîne'ye geldik. Bizi kimse misafir etmeyince Hz. Peygambere geldik. Aç idik. O bizi misafir etti. Kendisinin dört keçisi veya koyunu vardı. Bir tas vererek onları sağmamı ve sütü mevcut dört kişiye paylaştırmamı istedi. Ben de öyle yaptım. Kendisi dışarı çıktığı için onun payını ayırıp üzerini örttüm. Sütü içtikten sonra üzerimize bir örtü alarak biraz uzandık. Benim aklıma onun hissesine düşen sütü içmek geldi. Kendi kendime Hz. Peygamber ensardan birinin yanına uğrayıp karnını doyumuştur diye düşündüm ve ona ayırdığımız sütü içtim. Bir müddet sonra Hz. Peygamber içeri girdi ve bizi bu halde görünce uyandırmamak için uyuyanın uyanmayacağı uyanık olanın da güçlkle duyabileceği bir tonda yavaşça selam verdi ve doğruca süt kabına gitti. Fakat içildiğini görünce şöyle dua etti: "Yâ Rabbi! Beni doyurmanı doyur, sulayanı da sula." Ben bu duayı fırsat bildim. Hemen kalktım ve hayvanlardan birisini kesip kendisine ziyafet çekmek üzere bıçağımı iyice bileyledim. Bir de baktım ki hayvanların tamamı sütlü. Kesmekten vazgeçtim. Onları sağdım ve Hz. Peygamber'e ikram ettim. Rasûlullâh hayır mı yâ Mikdâd? Bu nedir? diye sorduğunda

⁷⁷ Nahl (16), 80.

⁷⁸ En'âm (6), 96; Yûnus (10), 67; Neml (27), 86; Gâfir (40), 61.

⁷⁹ Kasas (28), 72-73.

⁸⁰ Furkân (25), 47.

⁸¹ Nebe' (78), 10.

⁸² Şems (91), 4; Leyl (92), 1; Duhâ (93), 2.

Yâ Rasûlallâh! İç de olayı anlatayım dedim ve anlattım. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “İşte bu gökten inen berekettir” buyurdular..⁸³

Bu olayda istirahat edenleri, uyuyanları rahatsız etmeme konusunda çok önemli bir ders bulunduğunu söyleyen İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) bu hadisten hareketle gece vakti yüksek sesle zikir çeken zahidleri bedeninin gıdası olan uykuyu engellemeleri ve uyuyanlara eziyet vermeleri sebebiyle eleştirmektedir.⁸⁴

Hz. Peygamber'in gece namaza kalktığına da eşlerini rahatsız etmemek için sükûnetle ve sessizce kalkıp namazını kıldığı bilinmektedir.

Gürültünün rahatsız edici özelliğini ve bunun insana yakışmadığını ifade eden bir başka hadis de cennetin özelliklerinden birisi olarak orada gürültünün bulunmayışının zikredilmesidir.⁸⁵ Öyle gürültülü haller vardır ki insanın hayatını cehenneme çevirmektedir. Kâria suresinde gürültünün paniğe sebep olan özelliği anlatılmaktadır.

Malikî fuhasından İbn Ferhûn (ö.799/1396) bu konuda çok önemli şu fikhî hükmü zikretmektedir: Bir kimsenin komşusunun kapısının önüne hayvan ahır yapması yasaktır. Çünkü orayı kirletirler, hareketli olmalarından dolayı rahatsızlık verirler. İnsanların uykularına mani olurlar. Değirmencilik vb. gürültülü meslekler de böyledir.⁸⁶

H- Tedbiri Alıp Takdiri Allâh'a Bırakmak

Bütün tedbirleri almak, hiç bir şeyi tesadüfe bırakmamak ve peşinden sonucu Allâh'a bırakarak (tevekkül) hareket etmek esastır. Kur'ân-ı Kerîm açık bir şekilde tehlikelere karşı tedbirlerin alınması gerektiğini savaş örneğinde anlatır: ⁸⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ

“Ey İnananlar! Tehlikelere karşı tedbirlerinizi alın...”

Aynı husus hadislerde de vurgulanır. Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre bir sahâbî Hz. Peygamber'e devemi bağlayıp ta mı yoksa bağlamadan mı bırakıp Allâh'a tevekkül edeyim diye sorduğunda Hz. Peygamber: “Onu bağla ve ondan sonra tevekkül et” buyurmuştur.⁸⁸ Buna göre yola çıkmadan önce gerekli tedbirleri almak ve sonucunu Allâh'a bırakmak bir

⁸³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 2, 4.

⁸⁴ *Keşfü'l-müşkil* (nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Riyad 1418/1997, I, 1056.

⁸⁵ Buhârî, “Umre”, 11, “Menâkıbü'l-ensâr”, 20, “Tevhîd”, 35; Müslim, “Fedâilü's-sahâbe”, 71-72; Tirmizî, “Menâkıb”, 61.

⁸⁶ İbn Ferhûn, *Tebsiratü'l-hükkâm*, Beyrut 1415/1996, II, 261.

⁸⁷ Nisâ' (4), 71.

⁸⁸ Tirmizî, “Kıyâme”, 60.

mü'mine yakışan anlayıştır. Risk bulunan alanlarda ise bu tedbirler mutlaka alınmalıdır. Konumuz açısından şu hadis dikkat çekicidir:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « مَنْ بَاتَ عَلَى ظَهْرِ بَيْتِ لَيْسَ لَهُ حِجَارٌ فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ الذَّمَّةُ ».

Evin damında korkuluk olmadığı halde uyuyan kimseden Allah'ın koruması (zimmeti) kalkmıştır.⁸⁹ Bu hadis risk unsuruna karşı tedbirin zorunluluğunu anlatmaya kafidir. Mesela emniyet kemerinin herhangi bir kaza anında koruyucu etkisi vardır. Bu ayet ve hadise göre yola çıkmadan emniyet kemeri mutlaka bağlanmalıdır. Çünkü emniyet kemeri, frenleme veya çarpışma anında sürücü veya yolcu üzerine etkiyen kuvvetin, kemer aracılığıyla vücuda yayılarak etkisiz hale getirilmesini sağlamaktadır. Kemerle vücudun koltuğa sabitlenmesi sonucunda uygun hız durumundaki kazalarda (80 km. ve altındaki hızlarda) çarpımalardan kaynaklanan yaralanma ve ölümler önlenmiş olmaktadır. Yapılan araştırmalar, emniyet kemeri kullanılmaması durumunda 30 km/saat hızda olan çarpışmalarda vücutta oluşan hasarı 1 birim olarak tanımlarken, 50 km/saat olan çarpışmalarda bu hasar 9 katına çıkmaktadır. Emniyet kemeri kullanıldığında ise böylesi bir hasar oluşumu söz konusu olmamakta veya büyük oranda engellenebilmektedir. Emniyet kemeri kullanımı, kaza sonrası özel araçlar içinde meydana gelen ölümleri % 45, ağır yaralanmaları ise % 50 azaltmaktadır. Hafif kamyon sürücülerini üzerindeki etkileri ise daha çarpıcıdır. Çünkü emniyet kemeri kullanımı araç içi ölümlerini % 60, ağır yaralanmaları ise % 65 azaltmaktadır. Ölümle sonuçlanan kazalarda oluşan yaralanmalar incelendiğinde yoğunlaşma, % 48 ile baş-boyun yaralanmaları, % 37 ile göğüs-karın-kalça yaralanmaları ve % 8 ile omurga ve göğüs duvarı yaralanmaları üzerinde oluşmaktadır. Emniyet kemeri kullanımı bu olumsuz etkileri asgariye indirmekte son derecede etkin bir role sahiptir. Emniyet kemeri takılması hususunda şehir içi veya şehir dışı ayırımı yapılmamalıdır. Araştırmalar şehir içi yollardaki kaza riskinin, şehirlerarası yollar veya otoyollara oranla çok daha yüksek olduğunu göstermiştir. Otoyollarda 1 olan kaza riski şehirlerarası yollarda 3 iken şehir içi yollarda 5 olmaktadır. Bu sonuç şehir içi trafiği içinde emniyet kemeri kullanılmamasının ne derecede hatalı olduğunu göstermektedir.⁹⁰

Hz. Peygamber (s.a.s.) çarşı, pazar gibi insanların kalabalık bulunduğu merkezlerde tehlike arzeden şeyler satanlardan gerekli tedbirleri almasını istemiştir. Bu bağlamda ok gibi delici ve yırtıcı özelliği olan maddeler satan bir sahâbîden gerekli tedbirleri almasını istemiş mesela ucunu (temren) tutup insanlara zarar vermez hale getirmesini talep etmiştir.⁹¹ Bu gün aynı şekilde trafikte seyreden araçlar da zarar vermeyecek biçimde hareket

⁸⁹ Ebû Dâvûd, "Edeb", 104; yine bk. Tirmizî, "Edeb", 72.

⁹⁰ <http://www.egm.gov.tr/teadb/modulzip/modulhtml/Emniyetkemer.html> (erişim: 19.07.2009).

⁹¹ Buhârî, "Fiten", 7; Müslim, "Birr", 120-124; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 65; Nesâî, "Mesâcid", 26; İbn Mâce, "Edeb", 51...

etmek zorundadır. Çünkü aynen ok gibi bu araçlarda öldürücü ve yaralayıcı, insanları paniğe sevkedici özelliğe sahiptirler.

Önce tedbir sonra takdir ilkesi gereğince özellikle kış günlerinde kaygan zeminlerde oluşan risklere karşı gerekli teknik alet-edevatı bulundurmak, sağlık çantasını her an hazır tutmak, yola çıkmadan önce zaruri bakımları yaptırmak mutlaka alınması gereken tedbirler arasındadır.

İ- Park Ederken Estetik Kaygı Taşıma ve Hakka Riayet

Hz. Peygamber toplumun ortak kullandığı alanlarda kul hakkına saygıyı ve bu alanlarda estetik ilkelere riyeti esas aldığını, göze hoş gelmeyen eylem ve davranışlara karşı tavır takındığını biliyoruz. “*Allâh güzeldir güzeli sever*”,⁹² “*Allâh yapılan her işin güzel bir biçimde yapılmasını farz kılmıştır*”,⁹³ “*Allâh yaptığı işi özenle, kendi tabii kuralına göre yapanı (mutkın) sever*”⁹⁴ gibi genel nitelikli hadislerin pratik örnekleri olarak namazlarda safların düzgün tutulması konusundaki hassasiyeti hatta bunu namazı tamamlayan bir unsur olarak görmesi;⁹⁵ namazda safların düzgün tutulmayışını diğer işlerin bir göstergesi sayarak buna dikkat edilmesi gerektiği noktasındaki ikazı,⁹⁶ biraz sonra toprakla doldurulacak kabirlerin güzel kazılmasını istemesi;⁹⁷ kesildikten sonra ölecek bir hayvanın bile güzellikle kesilmesini ve hayvanın rahatlatılmasını istemesi⁹⁸ konunun hassasiyetini göstermesi açısından önemli bir husustur. Günümüzde bu bilincin araçların park edilmesi hususunda da gösterilmesine zemin teşkil edeceğini söyleyebiliriz.

J- Hayırda Yarışmak ve *Mâûn* Kültürünü Etkinleştirmek

Kur’ân’ın ifadesiyle hayırda yarışmak,⁹⁹ iyilik ve takvâda yardımlaşmak,¹⁰⁰ Hz. Peygamber’in ifadeleriyle bütün eklemler için günlük sadaka vermenin bir vazife olduğu ve bu çerçevede bir tebessümün, güzel bir sözün bile sadaka kabul edildiği, iyiliğin merkeze alındığı bir ilişkiler ağı içinde olmanın mutluluğunu duymak insana mutluluk ve güven

⁹² Müslim, “İmân”, 147; İbn Mâce, “Du‘â”, 10; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 133, 134, 151.

⁹³ Müslim, “Sayd”, 57; Ebû Dâvûd, “Edâhî”, 11; Tirmizî, “Diyât”, 14; Nesâî, “Dahâyâ”, 22, 26, 27, 45, 51-54; İbn Mâce, “Zebâih”, 3.

⁹⁴ Ebû Ya‘lâ, *el-Müsned* (nşr. Hüseyin Selim Esed), Dımaşk 140471984, VII, 349; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-evsat* (nşr. Tarık b. İvadillâh-Abdülmuhsin b. İbrahim), Kahire 1415, I, 275; Münâvî, *Feyzü’l-Kadir*, Beyrut 1415/1994, V, 190.

⁹⁵ Buhârî, “Ezân”, 74; Müslim, “Salât”, 124-128; Ebû Dâvûd, “Salât”, 93...

⁹⁶ Müslim, “Salât”, 127.

⁹⁷ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 71; Nesâî, “Cenâiz”, 86.

⁹⁸ Müslim, “Sayd”, 57; Ebû Dâvûd, “Edâhî”, 11; Tirmizî, “Diyât”, 14; Nesâî, “Dahâyâ”, 22, 26, 27, 45, 51-54; İbn Mâce, “Zebâih”, 3.

⁹⁹ Bakara (2), 148; Mü’minûn (23), 61.

¹⁰⁰ Mâide (5), 2.

veren bir husustur.¹⁰¹ Bu çerçevede *mâûn* kültürünü canlı tutmak gerekir. *Mâûn*, insanların her zaman ve her yerde ihtiyaç duyabileceği basit eşyalarda yardımlaşmalarını ifade eden bir kavramdır. Bu tür küçük fedakârlıklarda dahi bulunamayacak ölçüde bencilliğin mü'minlere yakışmadığını ifade eden Kur'ân-ı Kerim bu karakterde olanları şiddetle zemmetmektedir.¹⁰² Buna göre park esnasında ya da park halinde birisine yol vermek, park yerini diğerine takdim etmek, karşıdan karşıya geçmek isteyenlere yol vermek, başkasını kendisine tercih etmek yani diğer insanlara öncelik tanımak (îsâr), trafikte sıkışmış birisine yolu açivermek bir Müslümana en çok yakışan davranış biçimidir. Ensâr'ın bütün imkânlarını Mekke'den Medîne'ye hicret eden muhâcirlerle paylaşması örnek davranış olarak Kur'ân-ı Kerim'de övgüye değer bulunmuştur:

*“Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar; ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarırsa işte kurtuluşa erecekler onlardır.”*¹⁰³

Günümüz Türkiyesinde seyir halinde yol vermediği gerekçesiyle cinayetler işlendiği ya da park kavgası yüzünden insanlarımızın öldüğü dikate alınırsa bu esasların ne kadar değerli ve hayati önemi haiz olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

IV- TRAFİK DİSİPLİNİ VE HİSBE TEŞKİLÂTI

Tarihi süreç içinde İslam toplumlarında genel ahlâkı, kamu düzenini sağlamak amacıyla oluşturulan hisbe teşkilatı Kur'ân ve Sünnetin ısrarla üzerinde durduğu iyiliği hakim kılmaya kötülüğü engelleme (emr bi'l-ma'rûf ve nehy 'ani'l-münker) ilkesinden doğmuştur. Bu günkü trafik polisliği vazifesi de tarihteki bu teşkilâtın görev alanlarından birisini teşkil etmiştir. Bu görev genel anlamda Müslümanlar üzerine *kifâi farz* iken hisbe teşkilatında görevli memurlara *aynî farz*dır. Muhtesip toplumun telakkilerine göre *münker* kabul edilen genel ahlâk ve adaba mugayir davranışları engelleme, kamu düzenini yol özelinde yoldaki ihlallere mani olma görev ve sorumluluğu olan belli yetkilerle de donatılmış memurdur.

Hisbe teşkilatının görev, sorumluluk ve yetkilerini konu alan eserler incelendiğinde trafik disiplinine ciddi şekilde önem verildiğini gösteren oldukça zengin uygulama örneklerinin bulunduğunu görmemiz mümkündür.

¹⁰¹ Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Güneşin doğduğu her gün, insanların her bir mafsalı için bir sadaka vermesi gerekir. (Meselâ) iki kişinin arasını düzeltmen bir sadakadır. Hayvanına binmek isteyen bir kimseye yardım ederek, hayvana bindirmen yahut eşyasını hayvana yüklemen bir sadakadır. Güzel söz bir sadakadır. Namaza giderken attığın her adım bir sadakadır. Yoldan eziyet verici şeyleri gidermen dahi bir sadakadır.” (Buhârî, “Sulh”, 11, “Cihâd”, 72, 128, Müslim, “Zekât”, 56, “Müsâfirîn”, 84...)

¹⁰² *Mâûn* (107), 7.

¹⁰³ Haşr (59), 9.

O günün toplumuna göre şekillenmiş bu tür hükümlerin ilke olarak bu günde de geçerliliğini koruyacak derinlikte bulunduğunu söyleyebiliriz.

Klasik kaynaklarda yol seyri ile ilgili iki temel esas belirlenmiştir. Birincisi umumî yolların menfaatinde bütün toplum müşterektir yani yolların menfaati kamuya aittir.¹⁰⁴ Bu menfaati engelleyecek şekilde tasarrufta bulunulamaz. Buna göre hiç kimsenin ihtiyacı olan miktar dışında onu kendisine tahsis etmeye hakkı yoktur. İkincisi yollarda, toplumun telakkilerine (örf) göre *münker* sayılan eylemler özellikle amaç dışı faaliyetler yapılamaz. Örf'e göre insanlara eziyet eden ve zarar veren her türlü eylem münkerdir ve amaca aykırıdır. Muhtesib bu iki hususu dikkate alarak vazifesini yürütür. Öncelikli görevi de bu tür faaliyetleri engellemektir. Eğer bunu aşan bireyler varsa eylemine münasip bir müeyyide uygulamaktır. Bu iki ilkedен çıkan temel sonuç yolun kullanımını engelleyen ve seyir güvenliğini tehlikeye atan bütün eylemlerin yasak olduğudur.

Klasik kaynaklarda zikredilen münker kabilinden bazı eylemleri örnek olarak zikredelim. Yollarda oturmak, evlerin sütunlarını yollara doğru çıkarmak, yola gelecek şekilde binalara bitişik oturaklar yapmak, gelip geçeni engelleyecek biçimde ağaçlar dikmek, pencere ve kanat çıkarmak, yol üzerine odun, hububat ve yiyecek çuvallarını koymak ya da kurutmak amacıyla yiyecek sermek, gece çarpmaya vesile olacak şeyler bırakmak yasaktır. Eğer yol geniş ise geçişi engellemeyecek ve yol güvenliğini tehdit etmeyecek tedbirlerin alınması şartıyla eşya geçici olarak eve veya bir başka yere taşıyacak kadar bir zaman için yol üzerinde kalabilir.

Yolu daraltacağı ve kirliliğe sebep olacağı için hayvanları yola bağlamak münkerdir ve inip binme gibi zaruri ihtiyaçlar dışında yol işgal edilemez. Aynı şekilde kanı ve diğer atıkları kirliliğe ve tiksintiye sebebiyet vereceği için umuma ait bir yolda hayvan kesilemez. Kasaplar uygun şartlarda hayvan kesecek şekilde dükkânlarını düzenlemekle yükümlüdürler.

İnsanların elbiselerini yırtacak ya da başka şekilde zarar verebilecek bir yükü bulunan hayvanın caddeye sokulması münkerdir ve yasaktır. Bir başka alternatif yoksa ancak gerekli tedbirler alındıktan sonra kendisine izin verilebilir.

Hayvana gücünün üzerinde yük vurulması münkerdir ve caiz değildir. Keza seyir ve araç güvenliğini tehlikeye atacak şekilde mutad olan ölçünün dışında / araç kapasitesinin üzerinde yüklemeye veya uygun olmayan iklim şartlarında yola çıkılamaz. Mesela deniz vasıtalarının güvenliğini tehdit edecek şiddette bir rüzgârın bulunması halinde gemilerin seyrine izin verilmez. Ayrıca yola çıkmadan önce mutlaka araçların güvenli olduğundan

¹⁰⁴ Mâverdi, *er-Rütbe*, s. 166; Gazzâlî, II, 339; İbnü'l-Uhuvve, s. 78, 79.

emin olunmalıdır.¹⁰⁵

Bina yapmak için yola doğru tecavüz ya da yolu işgal yasaktır. Mescid bile yapılmış olsa yıktırılır. Yol üzerine su dökülmesi, kaygan madde (su, yağ, mıcır vs.) atılması, çöp dökülmesi, kısmen ya da tamamen fosseptik çukurunun akıntısının yola verilmesi, ticaret erbabının kaldırımları işgal etmesi, yolu daraltacak ya da geçişi engelleyecek şekilde hayvan bağlanması bu gün için konuşacak olursak araç park edilmesi, gelip-geçenlerin üstünü başını kirletecek ya da tiksintiye sebep olacak atıklar bırakılması (hayvan kesme, kan, sakatat vs.), gelip geçenleri paniğe sevk edecek biçimde köpek bulundurulması, yağmur oluklarının akıntısının yola verilmesi, gece yürüyüşünü tehlikeye sokacak işlerin yapılması, yol üstlerine çöp atılması yasaktır.

Can ve mal güvenliğini tehdit eden tehlikelerden arındırılmadıkça bir başka ifadeyle can ve mala zararı önleyecek tedbirleri almadıkça yolda seyreden yük taşıyıcılarına izin verilmez. Mesela İslam toplumlarında tarihi süreç içinde odun taşıyan hamalların yayalara zarar vermeyecek tedbirleri almadıkça mesela yoldaki insanların elbiselerini yırtmayacak şekilde yüklenme yapmadıkça yola çıkmalarına müsaade edilmemiştir.¹⁰⁶ Günümüzde ise gelişmiş taşıma araçları daha da tehlikeli olduğu için aynı ilkeden hareketle gerekli tedbirleri almaları evleviyetle talep edilecektir.

Sonuç

Resmi rakamların açıkça gösterdiği gibi her yıl binlerce insanımızı trafik kazalarında kaybetmekteyiz. Bu acı sonuçta alt yapısı yetersiz yollar ile sürücülerin trafik kurallarını ihlalleri ana sebebi oluşturmaktadır. Bu sebeple özellikle bütün semavi dinlerin bu çerçevede İslam'ın da büyük önem verdiği can ve mal güvenliğine saygı prensibine karşı tam anlamıyla terör niteliği taşıyan trafik kazalarının önlenmesi için bütün ilgililerin duyarlı davranması ve her türlü tedbiri alması dini-ahlâkî-insânî bir vecibedir. Çünkü canı ve malı korumak farzdır. Farzın ifasını tamamlayacak vesileleri oluşturmak ve gerekli tedbirleri almak da farzdır. Buna göre yolların trafiğe uygun inşası, araç bakımlarının yerinde ve zamanında yapılması, seyir kurallarına uygun davranılması can ve mal kaybını önleyici nitelik taşımaktadır. Özellikle tehlike riskinin yüksek olduğu yerlerde bu kurallara uymak farzdır.

Genel anlamda trafik kuralları ile ilgili insanımızın yeterli bilgisinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ehliyet sahibi olmak bunu gerektiren bir husustur. Ayrıca yoldaki işaretler de bu konuda önemli bir yardımcıdır. Ancak burada esas sıkıntı bilginin bilince dönüşmemiş olmasıdır. Bu sebeple

¹⁰⁵ İbn ebî Şeybe, *el-Musannef* (nşr. Muhammed Avvâme), nr. 13913.

¹⁰⁶ Bu bölümde yer alan bilgiler için bk. Mâverdi, *er-Rütbe*, s. 165-167, 304, 352, 356; a.mlf., *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, s. 337, 338; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ', *el-Ahkâmü's-sultâniyye* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1421/2000, s. 306; Gazzâlî, II, 339; İbnü'l-Uhuvve, *Me'âlimü'l-kurbe*, s. 78-79.

bütün çabalar trafik bilincinin arttırılmasına yönünde gösterilmeli gerekirse okullara zorunlu dersler konulmalıdır.

Trafik kuralları herkese ait olan ortak alanı yani yolları müşterek kullanmak demek olduğundan, ihlali de diğer insanların haklarına yapılan bir saygısızlıktır ve bu yönüyle kul hakkına tecavüzdür. Kul hakkının ise affi sadece mağdur kişi tarafından mümkündür. Buna göre kural ihlali yapan, zarar ve eziyet verdiği kişilerden özür dilemek ve helallik almak zorundadır. Aksi takdirde hesap gününde karşılaşp hesaplaşmak karşı konulamaz bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm ayetleri ve Hz. Peygamber'in ilgili hadisleri ışığında değerlendirildiğinde günümüz trafik kurallarının amacı da insan hayatında kaçınılmaz bir yeri olan ulaşımın düzenli ve güvenli akışını sağlayarak can ve mal emniyetini temin etmektir. Bu iki kaynakta yer alan ilkeler, belirttiğimiz amaç doğrultusunda trafiğin son derece basit olduğu dönemlerde bile hassasiyetle takip edilmesi gereken bir zihniyet oluşturmayı başarmışsa bu gün gelişmiş ve daha da öldürücü hale gelmiş araçlarıyla oldukça komplike yapı arzeden trafik akışında daha bir hassasiyet göstermek en azından geçmişe göre ilericiliğin bir göstergesi olacaktır.

Dinin *eziyet etmeme* ve *zarar vermeme* ilkeleri trafiğin bütün alanları için de geçerlidir. Bu sebeple din, insan ve insan hayatını düzenli ve güvenli kılacak ilgili her şeyin sağlanmasını ve dolayısıyla her türlü zarar ve eziyeti kaldıracak tedbirlerin alınmasını özel anlamda yetkililerden genel anlamda da bireylerden istemektedir. Bu çerçevede bir trafik ahlakı oluşturulması yönünde eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi, alt yapı hizmetlerinin eksiksiz yerine getirilmesi için bütün çabanın sarf edilmesi hayati bir zarurettir, bu sebeple de dini bir görevdir.

